

Ahmet YILMAZ (*)

MÜSTEŞRİK EDWARD SELL'İN HZ. MUHAMMED'İN ASKERÎ FAALİYETLERİNE YAKLAŞIMI: İLK SERİYYELER VE NAHLE SERİYYESİ ÖRNEĞİ (**)

öz

Hız. Peygamber, öteden beri Batılı araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Bu ilgi ise farklı alanlarda olmuş ve bunlardan biri de onun askerî faaliyetleri olarak bilinen seriyye ve gazvelerdir. Batılı araştırmacıların bu alandaki çalışmalarının neticesinde ise Hız. Muhammed'in hayatına ve kişiliğine dair çok farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de oryantalist Edward Sell'in Hız. Muhammed'in askerî faaliyetlerine dair yaklaşımıdır. Burada adı geçen oryantalistin bu yaklaşımı, örnek olaylar üzerinden hareketle tespit edilmeye çalışılacaktır. Bunun için iki örnek olay seçilmiştir. Birincisi, İslam tarihinde ilk askerî faaliyetler olması hasebiyle önemli görülen ve ilk seriyyeler olarak bilinen Hamza, Ubeyde ve Sa'd seriyyeleridir. İkincisi ise çıkış sebepleri, zamanı ve sonuçları itibariyle öteden beri İslam tarihçileri ve Batılı araştırmacıların ilgisini çekmiş olan Batn-ı Nahle seriyyesi olarak bilinen Nahle seriyyesidir. Ayrıca bu örnek olaylar, Sell'in nasıl bir Hız. Muhammed algısına ve imajına sahip olduğu konusunda bir fikir vermesi bakımından da önemlidir.

anahtar kelimeler

Seriyye, Gazve, Askerî Faaliyet, Batn-ı Nahle, İlk Seriyyeler, Müsteşrik

abstract

Orientalist Edward Sell's Approach to the Military Activities of Prophet Muhammed: First Sariyyas and Nahla Sariyya Example

The Prophet Muhammed has long been interested by Western scholars. This interest has been in different fields, and one of them is the sariyyas and ghazwas, which are known as The Prophet's military activities. In the wake of the work of Western researchers in this area, much different approaches to Muhammad's life and personality have emerged. One of them is the Orientalist Edward Sell's approach to The Prophet Muhammad's military activities. Here, it will be tried to find out how Muhammed image and perception is revealed by Sell. Two cases have been selected for this. The first one is the Hamza, Ubeyde and Sa'd sariyyas, which are considered to be important because of their first military activities in Islamic history and known as the first sariyyas. The second one is the Nakhle sariyya, which is known as Batn-i Nakhle, which has attracted the interest of Islamic historians and Western researchers owing to its reasons, time and results. In addition, these case studies are very important for showing Sell's idea and perception about The Prophet Muhammed.

keywords

Sariyya, Ghazwa, Military Activity, Batn-ı Nakhla, The First Sariyyas, Orientalist.

Giriş

Bu güne kadar Hz. Muhammed'in askerî faaliyetlerine dair Müslüman âlim ve araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalara, Batı dünyasının, İslam dinini ve Müslümanları her yönüyle tanımaya ve bu alanda çok sayıda eserler kaleme almaya başlamasıyla birlikte müsteşriklerin çalışmaları da eklenmiştir. Bu çalışmalar sayesinde ki bugün, Batı'nın İslam'a ve Müslümanlara bakışı, Batı'da Hz. Muhammed imajı ve algısı adına geniş ve zengin bir kaynak oluşmuştur.

Batı'nın bu çalışmalarının tarihi sürecine bakıldığında müsteşrikler, Hz. Muhammed'in hayatına dair bazı olaylar üzerinde daha fazla yoğunlaşmışlar ve bu olaylar üzerinden hareketle de Hz. Muhammed'in kişiliğine dair farklı izahlar getirmişlerdir. Bu olaylar arasında seriyye ve gazveler dikkat çekmektedir. Zira öteden beri, seriyye ve gazvelerden hareketle, müsteşriklerden bazılarının, Hz. Muhammed'in; "intikamcı", "zalim", "katil", "diktatör", "merhametsiz", "ganimet peşinde koşan", "soyguncu", "yağmacı" bir kişi olduğu yönünde değişik yaklaşımlara sahip oldukları görülmektedir (Sarıçam-Özdemir-Erşahin, 2011: 245-251).

Söz konusu yaklaşımların, öteden beri Hz. Muhammed hakkında batı kamuoyunda olumsuz imaj ve algıların oluşumunda ve bu oluşumun zaman za-

man Müslümanlar aleyhine ferdi ve fevri de olsa bir takım eylemlere dönüşmesinde etkili olduğu da bilinen bir gerçektir.

Burada ise seriyeye ve gazvelere dair oryantalist yaklaşımlara örnek olması açısından İngiliz Şarkiyatçı Edward Sell'in ilk askerî faaliyetler: Hamza, Ubeyde ve Sa'd seriyeleri ile Batn-ı Nahle seriyesine dair yaklaşımı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece onun bu seriyeler örneğinden hareketle nasıl bir Hz. Muhammed algısına sahip olduğu tespit edilecektir.

Öte yandan Sell'in konu hakkındaki izahları ile yetinilmeyecek, ayrıca Siyer-i Nebiye dair çalışmaları ile öne çıkan bazı şarkiyatçıların izahlarına da yer verilecektir. Bundan maksat, onun yaklaşımını diğer bazı oryantalist yaklaşımlar ile mukayese etmek ve özgün olup olmadığını tespit etmektir. Ayrıca, İslam tarihi kaynaklarının ve günümüz İslam düşünürlerinin bu seriyelere dair izahlarına da yer verilecektir. Böylece, Sell'in yaklaşımının, İslam kaynaklarından hangisi veya hangilerine uygun düştüğü, konu ile ilgili İslam kaynaklarında farklı yaklaşımların olup olmadığı ve Müslüman araştırmacılardan Sell gibi izahat yapanların olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Sell'in İlk Seriyelere Yaklaşımı

a) Hamza, Ubeyde ve Sa'd Seriyelerine Yaklaşımı

Müsteşrik Edward Sell, Medine döneminin ilk aylarında, Hz. Muhammed ve muhacirlerin yaşam standartlarına ve ekonomik durumlarına dair genel bir değerlendirmede bulunur. Medine döneminin kötü ekonomik şartlarının, Hz. Peygamber ve muhacirler üzerindeki olumsuz etkilerinden bahseder ve bu hususta özetle şunları söyler: Muhacirler, Medine'de kötü ekonomik şartlar içerisinde yaşamaktadır. Kalacak evleri yoktur. Camide ve sokakta yatmak zorunda kalmışlardır. Aç kalmışlar ve yetersiz beslenmişlerdir. Küçük çaplı ticaret yapımlarına rağmen maddi sıkıntıdan kurtulamamışlardır. Muhacirlerle birlikte Hz. Muhammed de aynı sıkıntılara maruz kalmış ve bu kötü durumdan kurtulmak için çareler aramaya başlamıştır. Bu arada Medine'de ticaretle uğraşan, maddi durumu iyi olan Yahudilerin borç vermeye yaklaşmamaları Müslümanların işini daha da zorlaştırmıştır (Sell, 1911: 1-3).

Sell, Medine'nin ekonomik durumunun çok kötü olduğuna işaret ettikten sonra sözü Hz. Peygamber'in bu kötü durumdan kurtulmak için çareyi Mekkelilerin ticaret kervanlarına saldırmakta bulduğuna getirir (Sell, 1911: 3). Böylece ona göre Mekke müşriklerin kervanlarına yönelik ilk askerî faaliyetler olan Hamza, Ubeyde ve Sa'd seriyeleri ekonomik çıkar amaçlı başlamıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Sell'e göre Hz. Muhammed, hicret sonrası Medine'de muhacirlerin yaşadıkları kötü şartlardan ve çektikleri ekonomik sı-

kıntılardan kurtulmaları için çareler aramaya başlar. Bunun bir sonucu olarak ise hicretin 7. ayında Hamza seriyyesini, bundan bir ay sonra Ubeyde seriyyesini, iki ay sonra da Sa'd seriyyesini Mekkelilerin ticaret kervanlarına saldırmak üzere gönderir. Ne var ki bu seriyyelerde hiçbir ganimet elde edilememiştir (Sell, 1911: 4).

Böylece adı geçen müsteşrik, söz konusu seriyyeleri Mekkelilerin ticaret mallarının Müslümanlar tarafından ele geçirilme teşebbüsü olarak görür. Hz. peygamberi ise kendisini ve arkadaşlarını maddi sıkıntıdan kurtarmak için ganimet peşinde koşan bir kişi olarak takdim etme çabasıdır.

Sell'in bu yaklaşımı, çağdaşı ve aynı zamanda eserlerinde kaynak olarak atıfta bulunduğu müsteşriklerden daha ziyade David Samuel Margoliouth ile benzeştiği görülür. Nitekim adı geçen müsteşrik söz konusu seriyyelerle ilgili olarak şu ifadeleri kullanır: "Muhammed ve muhacirler, Medine'de çok kötü ekonomik şartlar içindedir. Kalacak yerleri bile yoktur. Medine'de yaşayan Yahudilerin borç alma-verme konusundaki katı tutumları, onların durumunu daha da zorlaştırmıştır. Artık peygamber, bu kötü durumdan kurtulmak için başka kaynak aramak zorunda kalmıştır. Böylece Mekkelilerin ticaret kervanlarına saldırıp mallarını almak üzere ilk seriyyeler onun talimatıyla gerçekleştirilmiştir" (Margoliouth, 1905: 234-240).

Keza Sell'in bu yaklaşımı, eserlerinde kaynak olarak atıfta bulunduğu müsteşriklerden Sigismund Wilhelm Koelle ve çağdaşı Gladys M. Draycott, Washington Irving ve J. William Hampson Stobart'ın yaklaşımları ile de benzeştiği görülür. Zira bu müsteşrikler de ilk seriyyelerde "yoksulluk" faktörüne dikkat çekerler (Koelle, 1889: 140; Draycott, 1916: 136-137; Irving, 1849: 114-116; Stobart, 1895: 154).

Öte yandan Sell'in kaynak olarak atıfta bulunduğu müsteşriklerden konuya farklı yorum getirenler de vardır. Bunlardan Sir William Muir: "yağmacı bir karaktere sahip olan ilk seriyyeler, Hz. Muhammed'in Mekkelilere karşı beslemiş olduğu kin ve düşmanlığın ilk göstergesidir" (Muir, 1861:64-66) demektedir.

Yukarıda Koelle'nin konuya yoksulluk açısından yaklaşarak Sell gibi düşündüğüne vurgu yapılmıştı. Bununla birlikte adı geçen müsteşrik, Mekkelilerden intikam alma arzusu faktörüne de vurgu yapmak suretiyle bu konuda farklı bir izaha da sahiptir (Koelle, 1889: 140).

Ayrıca Sell'in sık sık referans gösterdiği ve yukarıda adları verilen oryantalistler konuya "yoksulluk" faktörünün dışında başka açıdan da yaklaşır. Bu izahları ise; Hz. Muhammed'in dışa açılma politikasının bir gereği olarak Mekkelileri zor durumda bırakma (Draycott, 1916: 137), intikam alma arzusu (Gibbon, 1859: 137), kızgınlık, öfke ve dünya malı hırsı (Irving, 1849: 114-116), gasp ve yağmalama (Stobart, 1895: 154), politik güç (Johnstone, 1901: 90-91)

şeklinde sıralamak mümkündür.

Ayrıca, Sell'in kaynaklarından olan müsteşriklerden George Bush ise yukarıda yer verilen yaklaşımların dışında konuya daha farklı bir izah getirir ve özetle şöyle der: "Peygamber kendisini Medine'de itaatkâr ve İslam dinine körü körüne inanan bir ordunun başında bulmuştur. O, komutan, yönetici ve dini lider olarak dinî ve dünyevî gücü elinde tutmuştur. Önceleri sığınmacı iken artık yegâne güç ve otorite haline gelmiştir. Fikirleri, tutum ve davranışları değişmiştir. Yumuşak kişiliğinin yerini, sert, kaba kuvvete başvuran ve arzusu doğrultusunda kılıç kullanmaya başlayan bir kişilik almıştır." (Bush, 1858:109-113).

Görüldüğü gibi müsteşrik Bush, meslektaşı Sell'den farklı olarak ilk askerî faaliyetler olan seriyelere Medine'de gelişen siyasal ve dini güce paralel olarak Hz. Peygamberin kişiliğinde de meydana gelen değişimin doğal bir sonucu olarak bakar.

Buraya kadar gelinen noktada; Sell'in, yukarıda yaklaşımları verilen oryantalistler ile aynı düşünerek ilk seriyeleri yoksulluk faktörüne bağladığı ve bu konuda daha ziyade eserlerinde sık sık atıfta bulunduğu çağdaşı Margoliouth'dan etkilendiği anlaşılmaktadır.

b) İslam Kaynaklarında Hamza, Ubeyde ve Sa'd Seriyelerine Yaklaşımlar

Vâkıdî, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzurî, Taberî, İbn Abdilber, İbnü'l-Esir, İbn Kesir ve Muhammed Hüseyin Heykel gibi tarihçilerin genel olarak verdiği bilgilere göre Hamza b. Abdülmuttalib, Hz. Peygamber tarafından 30 kişilik birliğin başında, Şam'dan Mekke'ye dönen Ebû Cehil komutasındaki Kureyş kervanına saldırı yapmak üzere Sîful-Bahr'e (Kızıldeniz sahiline) gönderilmiş ve bölge halkından Mecdî b. Amr el-Cühenî'nin araya girmesiyle savaş yapılmamıştır (Vâkıdî, 1966: I, 9-10; İbn Hişâm, 1995: II, 246-247; İbn Sa'd, 2001: II, 6; Belâzurî, 1996: I, 477; Taberî, II, 402; İbn Abdilber, 1984: 91-92; İbnü'l-Esir, 1348: II, 45; İbn Kesir, II, 232; Heykel, 255).

Bu seferden yaklaşık bir ay sonra Ubeyde b. Hâris (Vâkıdî, 1966: I, 10; Belâzurî, 1996: I, 477) veya İkrime b. Ebû Cehil (İbn Sa'd, 2001: II, 7), ya da Mikraz b. Hafs (Taberî, II, 402; İbnü'l-Esir, 1348: II, 45) başkanlığında bir grup Kureyş ticaret kafilesine baskın yapmak üzere (Halebî, III, 136;) Rabiğ vadisine gönderilmiş ve Ahyâ denilen suyun başına gelindiğinde Ebû Süfyan'ın da aralarında bulunduğu yaklaşık 200 kişilik Kureyş grubuyla karşılaşmıştır. Söz konusu bu askerî faaliyet ise sadece birkaç ok atışı dışında sıcak savaşa dönüşmeden son bulmuştur (Vâkıdî, 1966: I, 10; İbn Hişâm, 1995: II, 240; İbn Sa'd, 2001: II, 6-7; Belâzurî, 1996: I, 477; Taberî, II, 402; Heykel, 256).

Keza, bir ay sonra Hz. Peygamber tarafından Sa'd b. Ebû Vakkâs, yaklaşık 20 (Vâkîdî, 1966: I, 11) kişi ile birlikte Harrâr'dan geçecek olan 60 kişilik (Taberî, II, 403) Kureyş kervanına saldırmak üzere görevlendirilmiştir. Ne var ki seriyye Harrâr'a ulaşmadan bir gün önce Kureyş buradan ayrılmıştır (Vâkîdî, 1966: I, 11; İbn Sa'd, 2001: II,7; Belâzurî, 1996: I, 477; İbn Kesir, II, 233).

Söz konusu kaynakların verdiği bilgilerden hareketle; Hamza, Ubeyde ve Sa'd seriyyelerinin Mekkelilerin ticaret kervanlarına saldırmak veya baskın yapmak amacıyla gönderilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, İslam kaynaklarında Medine'de ilk zamanlarda Hz. Peygamber ve muhacirlerin içinde bulunduğu kötü ekonomik şartların, söz konusu seriyyelerin arka planında asıl neden olduğuna dair bilgiler yer almamaktadır. Buna mukabil bu kaynaklar, ilk seriyyelere dair müsteşrik Sell'in Mekkelilerin ticaret kervanlarına saldırmak amacıyla gönderildiği şeklindeki yaklaşımını teyit ettiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, Mevlânâ Şiblî, Ali Himmet Berki, Osman Keskioglu, Hüseyin Algül gibi son dönem Müslüman araştırmacılar ise söz konusu seriyyeleri, Mekkelilerin Hz. Peygamber ve Müslümanları imhaya yönelik Medine'ye taarruz planlarına karşı alınan savunma amaçlı askerî tedbirlerden olarak görürler (Şiblî, 1928: I, 327-329; Berki-Keskioglu, 1993: 230-231; Algül, 1991: I, 351-352).

Muhammed Hamidullah ise milletlerarası ticareti ellerinde bulunduran Mekkelilerin, Medine'ye karşı iktisadi baskı uygulamalarına karşılık; uyarı, keşif amaçlı veya Mekkelilerin ticaret kervanlarının durdurulması ve ticârî kervan trafiğine mani olunması bakımından önemli görülen bölgedeki kabilelerin Müslümanlarla iş birliği yapıp yapmayacaklarını anlamak olarak farklı bir izah getirmektedir (Hamidullah, 1991: 217-220).

M. Âsım Köksal ve İbrahim Sarıçam gibi tarihçiler ise ilk seriyyelerin nede-nini, Hz. Peygamber'i ve Müslümanları Medine'de rahat bırakmayan Mekkelilerin Suriye ticaret yollarını keserek onları ticari ve iktisadi bakımdan sıkıntıya düşürüp yola getirmek amaçlı olduğu kanaatindedirler (Köksal, 1978: I, 311, 317; II, 5-6; Sarıçam, 2005: 151).

Buna göre yukarıda izahları verilen Müslüman araştırmacılardan ilk seriyyelerin nedenlerine yönelik ileri sürülen yaklaşımların, oryantalist Sell'in getirmiş olduğu izahı teyit etmediği anlaşılmaktadır.

c) Değerlendirme

Oryantalist Edward Sell'in, ilk seriyyelerin arka planında, Medine'de ilk aylarda, Hz. Peygamber ve muhacirlerin kötü ekonomik şartlar içinde yaşamasını ve bunun sebep olduğu ganimet elde etme arzusunu ileri sürmesinin özgün bir yaklaşım olmayıp döneminin genel oryantalist bakış açısının bir yansıması olduğu

düşünölmektedir. Ayrıca oryantalist Sell'in getirmiş olduğu izahı Müslöman araştırmacılarından ilk seriyelerin nedenlerine yönelik ileri sürölen yaklaşımların teyit etmediği de söylenebilir. Burada şu hususun da altını çizmek gerekir ki Sell, söz konusu seriyeler hakkında oryantalist kaynakların dışında hiçbir İslam tarihi kaynağına atıfta bulunmamaktadır. Bu ise onun konuya tek taraflı yaklaşıarak tarafsız bir izah getiremediğini gösteren önemli bir husustur.

2. Batn-ı Nahle Seriyesi

a) Sell'in Batn-ı Nahle Seriyesine Yaklaşımı

Bu seriyye, batıda Hz. Muhammed imajının tarihi sürecinde ve bu imajın şekillenmesinde özellikle amacı, gönderildiği zamanı, sonuçları ve İslâm tarihinde bazı ilklere zemin teşkil etmesi itibariyle öteden beri müsteşriklerin ilgisini çekmiştir. Bu müsteşriklerden biri de Edward Sell'dir.

Sell'i daha ziyade seriyyenin gönderiliş nedeni ve zamanı ilgilendirmektedir. Zira Sell, Mekkelilerin ticaret kervanlarına yönelik gerçekteştirilen ilk seriyelerde ganimet elde edilemediğinden bu seriyelerin başarısızlıkla sonuçlandığını, bundan dolayı da Hz. Muhammed'in Medine toplumunda konumunun sarsıldığını, huzursuzlukların çıkmaya başladığını, hatta Yahudilere onunla alay etmek için fırsat doğduğunu ileri sürer. Ardından da sözü, Hz. Muhammed'in şiddetle başarıya ihtiyaç duyduğuna getirir. Bundan sonra söz konusu seriyyenin gönderiliş nedenini, ilk seriyelerin sonucunda arar ve bu olayda Hz. Muhammed'in sarsılan saygınlığının telafi edilmesi ve Medine'de yaşayan Yahudilerin onunla alaylı konuşmalarına son verilmesi olgularına dikkat çeker (Sell, 1911:7-8).

Daha sonra da sözü seriyyenin gönderildiği kutsal aylardan Recep ayına getirir. Bu hususta özetle şunları söyler: Nahle vadisinden geçmekte olan Kureyş ticaret kervanının gözetlenmesi ve kazanç elde edilmesi amacıyla Arapların öteden beri kutsal kabul ettiği Recep ayında Batn-ı Nahle seriyesi gönderilmiştir (Sell, 1911:8).

Diğer taraftan da adı geçen müsteşrik, Hz. Muhammed'in bu seriyye ile amacına ulaşmak için silahların bırakıldığı, savaşın yapılmadığı ve özellikle de kervanların güvenliğinin asgari seviyede tutulduğu haram ayını fırsat olarak gördüğünü dile getirir. O'nun fırsatçı bir kişiliğe sahip olduğunu ima etmeye çalışır. Zira ona göre bu seriyyeyi önceki seriyelerden farklı olarak başarılı kılan temel faktörlerden birisi, haram ay nedeniyle Mekke kervanının güvenliğinin asgari seviyede tutulmuş olması ve Hz. Muhammed'in de bu durumu iyi değerlendirmesidir (Sell, 1911:8).

Öte yandan Sell, Recep ayında gerçekteştirilen saldırının, bu ayın kutsallığını ihlal etmesi dolayısıyla Hz. Muhammed'in hata yaptığı ve O'nun da zaten

bu hatasını kabul ettiği kanaatindedir. O, bunu Mekkeliler, Yahudiler ve hatta Müslümanların dilinden de söylemeye çalışır (Sell, 1911: 10-11).

Zira Sell'e göre bu sefer sonrasında Mekkeliler, Yahudiler ve Müslümanlardan gelen tepkiler üzerine Hz. Muhammed, seriyye komutanını azarlamış sonra da bir ayet¹ ile (Bakara 2/217) hem kendisini haklı çıkarmaya hem de seriyyeye katılanların gönlünü almaya çalışmıştır. Böyle yapmakla da hazır ve kolay bir yol seçmiştir (Sell, 1911: 11). Burada Sell, Nahle seriyyesi nedeniyle Hz. Muhammed'in haram ayını ihlal etmesinde her ne kadar da isteksiz gibi görüldüğünü ima etmeye çalışsa da O'nun yaptıklarını ayetlerle meşrulaştırma gayreti içerisinde olduğuna da dikkat çeker.

Müsteşrik Edward Sell'in bu yaklaşımı, daha ziyade Sir William Muir ile benzeştiği görülür. Zira Muir, Nahle olayında, Kureyş kervanına yönelik hücumun gerçekleştiği ve hürmeten silahların bırakıldığı Recep ayı ile bu seriyyenin amacı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ona göre Hz. Muhammed, seriyyenin Kureyş kervanına saldırmasını önce tasvip etmezmiş gibi gözükse de, daha sonra bunu onaylayan bir ayet ortaya atmıştır. Bu seriyye, Hz. Muhammed ve arkadaşlarının insan hayatına ve herkesin hürmeten saygı duyduğu haram ayın kutsallığına saygısız olduklarını gösterdiği gibi Hz. Muhammed ve arkadaşlarının düşmanlık hissini daha da artırmıştır. Muir, bununla da yetinmeyerek Kureyşlilerin kendilerine yapılan haksızlığa rağmen saldırgan olmadıklarını da ileri sürer ve söz konusu seriyye vasıtasıyla Hz. Muhammed'i ve arkadaşlarını saldırgan olarak sunmaya çalışır (Muir, 1861: 70-75).

Sell'in bu seriyyeye yaklaşımı, Margoliouth'un yaklaşımı ile de örtüşmektedir. Zira Margoliouth'a göre Hz. Muhammed önceki seferlerde başarısız olduğu için artık bu kez başarılı olmak amacıyla Recep ayında bu seriyyeye izin vermiştir. Ganimete de mutlaka ihtiyaç vardır. Bunun ise meşru yollardan elde edilmesine gerek yoktur. Çünkü Hz. Muhammed "peygamber" olarak her şeyi yapma hakkına sahiptir (Margoliouth, 1905: 242-243, 246).

Buna göre adı geçen müsteşrik, Sell benzeri bir yaklaşımla Hz. Peygamber'in önceki seferlerin başarısızlığı karşısında "başarılı" olma hırsları ile haram ayının kutsallığını ihlal ederek ve bu ayı fırsat bilerek Nahle seriyyesini gönderdiğine dikkat çekmektedir. Daha da ileri giderek, bu seriyye esnasında Amr b. el-Hadramî'nin öldürülmesini bundan böyle Allah ve Hz. Muhammed adına öldürüleceklerin ilk örneğini oluşturduğu iddiasında da bulunur. Böylece bir taraftan İslam'ı ve peygamberini suçlayıcı ve karalayıcı bir tutum sergilerken aynı zamanda da okuyucularının zihninde İslam ve peygamberi hakkında olumsuz bir imaj oluşturmaya çalışır (Margoliouth, 1905: 246).

Müsteşrik Koelle'ye göre ise Hz. Muhammed önceki seriyyelerde umduğunu bulamadığından bu seriyyeyi göndermiştir. Bu defa başarılı olmak uğruna

silahların bırakıldığı haram ayını ise bir fırsat olarak görmüştür. Ayrıca o, “Muhammed başarılı olmak ve arkadaşlarının gözünde prestijini tekrar korumak için Recep ayında bu seriyeyi göndermekle çok tehlikeli ve riskli bir adım atmıştır” diyerek Hz. Muhammed’in prestijini kaybetmemek için her türlü tehlikeyi göze alan hırslı bir kişiliğe sahip olduğu imasında bulunur (Koelle, 1889: 143).

Müsteşrik Johnstone ise meslektaşı Sell gibi bir yaklaşım ortaya koyarak olayın kutsal ayda meydana gelmesini eleştirir. Farklı olarak ise Hz. Peygamber’in seriyeye komutanına; “ben sana kutsal ayda savaşmayı emretmedim” şeklindeki sözüne yer vermeyip sadece “kutsal ayda savaşılması olayı kendisine intikal ettiğinde tereddüt etti” der. Akabinde de sözü Sell’in yaptığı gibi Hz. Peygamber’in kutsal aya olan saygısızlığı bir ayet ile meşrulaştırdığına getirir. Ayrıca o, bu seriyenin ilk defa Müslümanlar tarafından kan dökülerek İslam dininin cihat veya kutsal savaş ilanına zemin hazırladığını da ileri sürer (Johnstone, 1901: 91).

Son dönem oryantalistlerinden W. Montgamery Watt ise Nahle seriyesi ile ilgili olarak; “ilk Mekkeli kanı akınca, onlara karşı akınların gizli amacı artık apaçık ortaya çıktı” diyerek bu seriye ve önceki seriyelerin gerçek amaçlarının “kan akıtmak” olduğuna vurgu yapar. Sonrasında ise sözü, seriyenin kan dökmenin yasak olduğu kutsal ayda gönderildiğine getirerek bu konuda Sell ve yukarıda yaklaşımları verilen müsteşrikler gibi düşünür. Lakin seriyenin kutsal ayın tabusunu kırmak amacıyla haram ayda gönderilmiş olabileceğine dair farklı bir kanaati de taşır (Watt, 1963: 115-116).

Öte yandan adı geçen oryantalist; “belki Muhammed, kutsal aylara hürmetin gerekli olduğuna inanmamaktaydı. Çünkü bu ayın kutsal karakteri eski dinlerden geliyordu” (Watt, 1963: 117) diyerek seriyenin Recep ayında gönderilmesi meselesini aynı zamanda geleneğe bir başkaldırı olarak görür. Bu konuda meslektaşı Sell’den farklı olarak ise Hz. Muhammed’in bu ayı saldırı için bir fırsat olarak görmediğine inanır ve sadece “sürüp giden bir inancı hesaba katması gerekirdi” diyerek de geleneğe uymadığı noktasından eleştirir. Bir taraftan da “Muhammed, bazı ayların kutsallığının Allah’tan geldiğini bildirmiştir” diyerek tıpkı Sell’in iddia ettiği gibi yanlış uygulamalarını ayetlerle meşrulaştırdığını ima eder. (Watt, 1963: 118).

Diğer taraftan Watt, kaynaklarda bu seriyeye dair verilen bilgilerin birbiri tutmadığını ve olayın dış görünüşüne bakılarak sebeplerinin anlaşılmasına çalışıldığını, bu nedenle de seriyenin birçok noktalarının karanlık kaldığı kanaatindedir. Ancak ona göre açık olan, Hz. Muhammed’in kesin bir kararla Mekkelilere meydan okumasıdır. Ayrıca Arabistan’ın en zengin ve en güçlü insanlarına karşı yapılan bu olayı, ne kadar küçük ve ne kadar önemsiz olursa olsun, onların nüfuzlarına indirilmiş bir darbe olarak görür. Bu olayın, Mekkeliler tarafından karşılıksız bırakılmayacağını ve bundan böyle sonradan görme

Medinelilere Mekkelilerin bir ders vermek zorunda kalacağını ileri sürerek hem Sell'den farklı bir yaklaşım sergilemekte hem de Mekkelilerin Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı bundan sonra gerçekleştirilecek askerî faaliyetlerini şimdiden meşrulaştırma gayreti içerisine girer (Watt, 1963: 118).

Görüldüğü üzere, müsteşrik Sell'i ve yukarıda yaklaşımları verilen diğer şarkiyatçıları, bu seriyye bağlamında en fazla ilgilendiren iki meseleden biri, seriyyenin vuku bulduğu zaman dilimi, diğeri ise amacı olmuştur.

Sonuç itibarıyla Sell'in, Hz. Muhammed'in önceki seriyyelerde umduğunu bulamayıp başarısız olmasının bir sonucu olarak bu seriyyeye izin verdiği ve seriyye komutanından Kureyş kervanına saldırmasını istediği şeklindeki yaklaşımının, genel olarak kendisinden önceki ve sonraki müsteşrikler ile benzer olması, onun bu noktada farklı bir izah getirmediğini ortaya koyar. Keza, kervana hücumun haram aylardan Recep ayında gerçekleştiği ve Hz. Peygamberin, kendisinin ve arkadaşlarının hatalarını ayetlerle meşrulaştırdığı konusunda da diğer müsteşriklerden farklı düşünmediği görülür.

Keza Sell, bu seriyye sonrasında Müslümanların karşı karşıya oldukları yoksulluk tehlikesinin sona erdiğine, bundan sonra Mekkeliler ile Müslümanlar arasında meydana gelebilecek silahlı mücadeleyi başlatan tarafın ve yegâne sorumlunun, Mekkeliler değil, Müslümanların olduğuna ve Müslümanların, Mekkelilere ve ticaret kervanlarına karşı adeta potansiyel birer risk haline geldiğine inanmaktadır.

Bu noktada Sell'in, Nahle olayının nedeni, zamanı ve sonuçları hakkında ileri sürmüş olduğu yaklaşımlarında duygularını gizleyemeyerek adeta Mekkelilerin yanında, Müslümanların ise karşısındaymış gibi bir tavır takındığı söylenebilir.

Ayrıca o, hicret öncesi Mekkeliler müşriklerin Müslümanlara yönelik tutum ve davranışlarından, bu dönemin şartlarından ve bu şartların seriyyelerin gönderilmesinde ve Mekkelilere karşı alınan savaş kararlarında ne derece etkili olabileceği ihtimali üzerinde durmaz. Önceki seriyyelere yaklaşımında gördüğü gibi bu olayda da Hz. Peygamber'in Kureyş kervanlarına yönelik seriyye göndermesinde ekonomik ve psikolojik sâiklerle tepkisel olarak hareket ettiği ve ganimet elde etme arzusunda olduğu kanaatinde dir.

b) İslam Kaynaklarında Batn-ı Nahle Seriyyesine Yaklaşımlar

İslam kaynaklarında Nahle seriyyesi özet olarak şöyle tasvir edilmektedir: Hz. Peygamber, hicretin ikinci yılında, Bedir savaşından iki ay kadar önce, Kureyş'in durumunu tespit etmek, gözetlemek ve onlar hakkında istihbaratta bulunak üzere Abdullah b. Cahş komutasında sekiz kişilik bir müfreze görevlendirmiştir.

Bu müfreze, Batn-ı Nahle mevkiine gelince Kureyş'e ait bir kervana saldırmış ve bir kişiyi öldürüp iki kişiyi de esir alarak Medine'ye dönmüştür. Hz. Peygamber ise izni olmaksızın girilen bu işe çok üzülmüştür. Öte yandan Yahudiler ve müşrikler, "Muhammed, haram ayda savaşıyor" diye propagandaya başlamışlardır. Ne var ki bu olayın, Cemâziye'l-âhir'in son günü mü, yoksa haram ay olan Recep'in ilk günü mü olduğu kesin değildir (Vâkîdî, 1966: I, 13 vd; İbn Hişâm, 1995: II, 255 vd; İbn Sa'd, 2001: II, 9-10; Belâzurî, 1996: I, 478; Taberî, II, 410-412; İbnü'l-Esir, 1348: II, 113; İbn Kesir, III, 248 vd.).

Diğer taraftan çağdaş İslam düşünürleri ve araştırmacıları ise genel olarak Hz. Muhammed'in Kureyş müşriklerini gözetlemek, denetlemek, onlar hakkında bilgi, haber toplamak (Köksal, 1978: II, 19; Hamidullah, 1991: I, 222; Kapar, 1990: 404) onları ticaret yollarında sıkıştırmak suretiyle ekonomik baskı altına almak ve böylece Medine'deki Müslümanlara yönelik süregelen tehditlerine karşılık vermek (Berki-Keskiğolu, 1993:231; Sarıçam, 2005: 151; Fayda, "Batn-ı Nahle Seriyesi", *DİA*, V, 203) amacıyla Nahle olayının gerçekleştirildiği kanaatinde dirler.

c) Değerlendirme

Müsteşrik Sell'in, Nahle seriyesini genel hatlarıyla İslam kaynaklarında yer alan tasvirlerle uygun olarak ele aldığı görülür. Ancak seriyyenin Recep ayında gönderilmesi nedeniyle bu ayın Hz. Muhammed'in ihtiyaç duyduğu başarı şansını yükselttiğine ve seriyyenin Kureyş kervanının gözetlenmesi görevinin yanında kervanın malına el konularak "kazanç elde edilmesi" şeklinde bir görevinin de olduğu yönündeki izahları İslam kaynakları tarafından teyit edilmemektedir.

Ayrıca İslam kaynaklarında Sell'in aksine, Hz. Peygamber'in seriyyeye, Nahle'ye gidip Kureyş kervanını gözetlemesi ve kervanla alakalı haberleri Medine'ye ulaştırması şeklinde görev yüklediğine dair bilgiler yer almaktadır.

Öte yandan Sell, bir taraftan Hz. Peygamber'in haram ayda Kureyş kervanına yapılan saldırıyı haber alır almaz seriyyeye katılanları "haram bir ayda savaşmayı emretmedim" diyerek azarladığını söyler, bir taraftan da özellikle haram ay olan Recep ayında Kureyş kervanına yapılan bu saldırıyı gerekçe göstererek bütün dikkatleri Hz. Peygamber'in üzerine çekmeye çalışır. Bu konuda onu yeğâne suçlu olarak gösterme gayreti içerisinde dir (Sell, 1911: 8).

Hatta daha da ileri giderek, bu seriyye sonucunda, Kureyş kervanında bulunan Amr b. Hadrami'nin öldürülmesi, Osman b. Abdullah ile Hakem b. Keysan'ın esir alınması ve kervanın mallarına el konulması dolayısıyla Hz. Muhammed'in şiddetle ihtiyaç duyduğu başarıya ulaştığını ileri sürer (Sell, 1911: 10-12).

Oysa İslam kaynaklarında, Hz. Peygamber'in haram ayında saldırı yapılmasına, adam öldürülmesine ve kervanın mallarına el konulmasına dair her hangi

bir talimatının olduğu yönünde bir bilgi bulunmamaktadır. Buna mukabil, seriyyeye katılanları haram ayında kervana yaptıkları saldırı nedeniyle azarladığına dair bilgiler mevcuttur.

Sell'in bu seriyye sonrasında Müslümanların yoksulluk halinin sona erdiği, bundan böyle Mekkeliler ile Müslümanlar arasında meydana gelebilecek silahlı mücadeleyi başlatan tarafın ve yegâne sorumlunun Müslümanlar olacağı, onların Mekkelilere ve ticaret kervanlarına karşı potansiyel birer risk haline geldiği ve bu olayın önceki seriyyelerin zorunlu ve doğal bir sonucu olduğu şeklindeki yaklaşımı İslam kaynakları tarafından teyit edilmemektedir.

Buna göre Sell, önceki seriyyelere yaklaşımında görüldüğü gibi bu olayda da Hz. Peygamber'in Kureyş kervanlarına yönelik seriyye göndermesinde ekonomik ve psikolojik sebepler ile tepkisel hareket ettiği ve ganimet elde etme arzusuna sahip olduğu kanaatinde. Böylece onun Nahle olayında da duygularını gizleyemeyerek adeta Mekkelilerin yanında, Müslümanların ise karşısındaymış gibi bir tavır içerisinde olduğu söylenebilir.

Sonuç

Müsteşrik Sell, İslam tarihinde ilk seriyyeler olarak bilinen Hamza, Ubeyde ve Sa'd seriyyeleri ile Batn-ı Nahle seriyyesi olayında, Hz. Muhammed'in, kendisini ve muhacirleri maddi sıkıntıdan kurtarmak için Mekkelilerin ticaret kervanlarına göz diken, ganimet peşinde koşan ve bu amaçla seferler düzenleyen, insanlar nezdinde sosyal mevki elde etmek için her şeyi göze alabilen, fırsatçı, gerektiğinde Kur'an ayetlerini kişisel çıkarları doğrultusunda ve hatalarını meşrulaştırmak için kullanabilen ve toplumdaki prestijini kaybetmemek için her türlü tehlikeyi göze alabilen hırslı bir kişiliğe sahip olduğuna dikkat çekmektedir.

Ne var ki o, sahip olduğu Hz. Muhammed algısında, duygularını gizleyemeyerek adeta Mekkelilerin yanında, Müslümanların karşısındaymış gibi bir tavır içerisine girmiştir.

Ayrıca, Mekkelilerin, Hz. Peygamber ve muhacirler hakkında İslam tarihi kaynaklarında geçen tehdit mektupları ve toplu imha planlarından hiç bahsetmemiş olması onun konuya tarafsız bir izah getirmediğini de göstermektedir. Nitekim Sell, söz konusu seriyyeler hakkında hiçbir İslam kaynağına da atıfta bulunmamaktadır.

Notlar

(*) Diyanet İşleri Başkanlığı İç Denetçisi.
ahyilmaz1@hotmail.com

(**) Bu makale, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları (İslam

Tarihi) Anabilim Dalı'nda "Müsteşrik Edward Sell'in Hz. Muhammed'in Askerî Faaliyetlerine Yaklaşımı" konulu yazımı süren Doktora Tezimiz esas alınarak yazılmıştır.

- 1 Ayetin meali şöyledir: "Sana haram ayı, onda savaşmayı soruyorlar. De ki: Onda savaşmak büyük günahdır. Allah'ın yolundan menetmek ve O'nu inkâr etmek, Mescid-i Harâm'dan (insanları) engellemek, halkını oradan çıkarıp sürmek ise Allah katında daha büyük günahdır. Fitne de öldürmekten daha ağırdır. Güçleri yeterse sizi dininizden çevirinceye kadar durmadan sizinle savaşsınlar. İcinizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, dünyada ve âhirette amelleri boşa gidenler işte bunlardır. Cehennemin dostları da bunlardır ve orada onlar devamlı kalıcıdır." Bakara 2/217.

Kaynaklar

- Algül, H. (1991), *İslam Tarihi*, İstanbul: Gonca Yayınları.
- Belâzûrî (1996). *Ensâbi'l-Eşraf*, (S. Zekkar, R. Zirikli, Tahk.). I-XXIII, Beyrut: Daru'l-Fikr.
- Berki, A. H.- Keskiöğlü, O. (1993). *Hâtemu'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*, Ankara: DİB Yayınları.
- Bush, G. (1858). *The Life of Mohammed*, New York: Harper and Brothers, Publishers.
- Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen. *Târîhu'l-Hamîs fî Ehvâli Enfûs Nefîs*, Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- Draycott, G. M. (1916). *Mahomet Founder of Islam*, New York: Dodd, Mead and Company.
- Fayda, M. (1992). "Batn-ı Nahle Seriyesi", ss. 202-203, TDV İslam Ansiklopedisi, V, İstanbul: TDV Yayınları.
- Gibbon, E. (1859). *Life of Mahomet*, ed. O.W.Wight. Boston: Houghton, Mifflin and Co..
- Halebî, Ebû'l-Ferec Nureddin Ali İbn Burhaneddin, (2006). *es-Siretü'l-Halebiyye: İnsânü'l-Uyûn fî Sireti'l-Emîni'l-Me'mûn*, I-III, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye.
- Hamidullah, M. (1991). *İslam Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul: İrfan Yayınları.
- Heykel, M. H., *Hayat-ü Muhammed*, XIV. Baskı, Kahire; Daru'l-Me'ârif, ts.
- Irving, W., (1849). *Mahomet and His Successors*, New York and London: The Co-operative Publication Society.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî (1984). *ed-Dürer fî İhtisâri'l- Meğâzi ve's-Siyer*, (thk. Mustafa Dibü'l-Buğâ), Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi.
- İbnü'l-Esir, İzzuddin Ebû'l-Hasen, (1348). *el-Kâmil fi't-Târih*, I-XII, Mısır.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemalüddin Abdülmelik (1988). *es-Siretü'n-Nebeviyye (Siretü İbn Hişam)*, (thk: Ömer Abdüsselam Tedmürî), Beyrut: Dârü'l- Kitâbi'l-Arabi.
- İbn Kesir, İmâdüddîn Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (thk. Ahmed Ebû Sâhim, Ali Necib 'Atavî), I-XXI, Beyrut ty.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, (2001). *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, (thk. Ali Muhammed Ömer), I-XI, Kahire.
- Johnstone, P. D., (1901). *Muhammad and His Power*, New York: Charles Scribner's sons.
- Kapar, M.A. (1990). "Hz. Peygamber'in Savaşlarına Genel Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III, 404, Konya.
- Koelle, S. W., (1889). *Mohammed and Mohammedanism*, Critically Consedered, London: Rivingtons Waterloo Place.

- Köksal, M. Âsım, (1978). *Hız Muhammed ve İslamiyet*, I-II, İstanbul: Erkam Yayınları.
- Margoliouth, D. S. (1905). *Mohammed and the Rise of Islam*, New York and London: G.P. Putnam's Sons.
- Muir, W., (1861). *The Life of Mahomet*, London: Bengal Civil Service, Smith, Elder & Co..
- Sarıçam, İ. (2005). *Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Sarıçam, İ., Özdemir, M., Erşahin, S. (2011). *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hız Muhammed Tasavvuru*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Sell, E., (1911). *Ghazwas and Sariyas*, Madras: The Christian Literature Society For India, London, Madras and Colombo, S. P. C. K.
- Stobart, J. W. H., (1895). *Islam and Its Founder*, London: Society for Promoting Christian Knowledge.
- Şibli, Mevlânâ, (1977). *Asr-ı Saâdet*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul: Eser Neşriyat.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim), I-XI, Kahire, t.y.
- Vâkidî, Muhammed b. Ömer (1966). *Kitâbü'l-Megâzî*, (thk. Marsden Jones), I-III, London: Oxford University Press.
- Watt, W. Montgomery (1963). *Hız Muhammed-Peygamber ve Devlet Kurucu*, (çev. Hayrullah Örs), İstanbul: Remzi Kitabevi.